

הפתרון לכל הבעיות

איזו תכונה תעזור לנו גם להתקרב לבורא
עולם, גם להבין לעומק את התורה, גם תשפר
את הזוגיות והעבודה, ובעצם תתרום לכל
תחום בחיים?

חברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת וישלח

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לתרומות והקדשות, צרו קשר: jewishinsights@shluchim.org

©

Published and Copyright 2022 by

Shluchim Office International

816 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

718.221.0500

5783 - 2022

נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

תוכן השיעור:

א. קטנתי 5

יעקב נושא תפילה נרגשת לבורא שיציל אותו מיד אחיו עשיו. הוא לא בא לקב"ה בתביעה: "הבטחת – תקיים!", להיפך: הוא מתחיל בהכרזה – "קטונתי!". הוא פונה אל הקב"ה בהכנעה שיציל אותו ואת משפחתו (מקור 1).

ב. העולם שייך לצעירים? 6

התלמוד מצטט אמרה שפירושה בתרגום לשפה מדוברת: כשהיינו קטנים קיבלנו כבוד של גדולים, וכעת כשאנו מבוגרים – מחשיבים אותנו לתינוקות, ומוצא מקור לכך בתורה (מקור 2). כשעם ישראל היה 'קטן', הקב"ה בעצמו הלך לפניו (מקור 3), וכשהם גדלו – לאחר מתן תורה, הוא שלח איתם מלאך (מקור 4). הרבי מציין שיש מקרים שבהם צריך להיות "תינוקות" בשביל לקבל גדולה. ה'צמח צדק' מבאר שזה כמו שכתוב "כי נער ישראל ואוהבהו", שדווקא משום שהיהודים הם 'נערי' לכן הוא אוהב אותם יותר. בהמשך הוא מביא מדרש שממחיש את זה בפרוטרוט (מקור 5).

ג. העוצמה שבענווה 8

גאווה דוחקת את רגלי השכינה (מקור 6). כאשר אדם מתנהג בגאווה, הקב"ה "אינו יכול" לדור עמו יחד (סיפור מרבי אברהם יהושע השיל מאפ"טא שמתייחס לנקודה זו). לאידך, כאשר האדם מתנהג בענווה ושפלות, השכינה שורה עליו.

ד. המעלה שנקטנות 10

גדלות בתורה ובמצוות מביאה גם חשיבות עצמית. קטנות וחוסר הישגים מאפשרת גם התבטלות עצמית, וזהו כלי לגילוי השכינה (מקור 7). ישנם דרגות שונות בביטול, משה: ביטול במציאות, אברהם: ביטול כאפר – דומם, ודוד המלך: ביטול כתולעת – חי. אך גם אנשים פשוטים, דווקא בגלל קטנותם ושפלותם, יכולים גם הם להגיע למעלת הביטול.

ה. הלכה כמותם 13

הביטול – נפשי כעפר, פועל הבנה בתורה – פתח ליבי בתורתך. ואכן ראינו זאת בבית הלל, שיצאה בת קול ממרום ואמרה, שביית הלל זכו שנקבעה הלכה כמותם משום ענוותנותם וביטולם (מקור 8).

15.....ו. הביטול הראוי בתפילה - קטע אופציונלי

בתפילת העמידה אנו מדברים ישירות עם הקב"ה, ולכן עלינו להיות בתכלית הביטול. לאדם 'גדול', המלא בחוכמה והישגים, קשה יותר להגיע לביטול. הוא צריך לעבוד קשה על כך. לאדם 'קטן' הרבה יותר קל להגיע למצב הנפשי של ביטול.

פתיחה

בפרשתנו אנו קוראים על סיפור הפגישה המחודשת של זוג התאומים המפורסם ביותר בתורה – יעקב ועשו. יעקב מתכונן לפגישה בכמה דרכים. אחת מהן היא תפילה. הצורה שבה הוא מתפלל, נותנת לנו מסר לחיים.

השיעור לפרשת וישלח

משיחת י"ט כסלו, ה'תשט"ו
הנחה בלתי מוגה
תורת מנחם חלק י"ג עמ' 141

[לשמיעת השיחה \(0:45 ואילך\)](#)

א. קטנתי

תקציר העלילה מהפרשה הקודמת:

בפרשת ויצא קראנו על הבריחה החפוזה של יעקב לחרון, עקב זעמו של אחיו עשו על כך שיעקב 'גנב' לו את הברכות. יעקב מתחתן בחרון, מגדל משפחה לתפארת וצובר רכוש רב. לאחר עשרים ושתיים שנה הוא מחליט לחזור הביתה, ליצחק אביו. הוא שולח מרגלים (מלאכים) כדי לבדוק אם אחיו עדיין כועס עליו. המרגלים מודיעים לו שעשו לא שכח את מה שעולל לו, והוא צועד לקראתו בראש צבא של ארבע מאות איש כדי להרגו.

יעקב מתכונן לגרוע מכול בשלוש דרכים: (1) הוא שולח לעשו אחיו תשורה נאה שאולי תרגיע את זעמו – עדרים של בהמות מכל הסוגים. (2) אם התשורה לא תרצה את אחיו, הוא מכין את משפחתו למצב של מלחמה. (3) לאחר ההכנות הללו, הוא פוצח בתפילה נרגשת לקב"ה.

מקור 1 ספר בראשית, פרק ל"ב, פסוקים י"א-י"ב

ותלמיד עמ' 3
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק - ה' הָאֵמַר אֵלַי שׁוּב לְאָרְצְךָ וְלְמוֹלְדֹתְךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ - קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֲמֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדְּךָ! כִּי בְמִקְלֵי עֲבָדֶי אֶת הִירְדֵן הִזְהָ וְעַתָּה הִיִּיתִי לְשָׁנִי מִחֲנוּת. הֲצִילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי, מִיַּד עֹשׂוֹ, כִּי יֵרָא אֲנֹכִי אֵתוֹ, פֶּן יָבֹוא וְהִפְנִי אִם עַל בְּנִים.

רש"י

קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסָדִים. נְתַמְעֵטוּ זְכוּיֹתַי עַל יְדֵי הַחֲסָדִים וְהָאֲמֹת שְׁעָשִׂיתָ עִמָּי, לְכֹךְ אָנִי יֵרָא, שְׁמָא מְשֻׁבְּהִי נִתְקַלְקַלְתִּי בְּחֲטָא וְיִגְרַם לִי לְהִמָּסַר בְּיַד עֹשׂוֹ (שבת ל"ב):

תפילתו זו של יעקב אבינו הפכה לסמל של עוונה וצניעות. הוא לא בא לבוא בתביעה: "הבטחת – תקיים!". הוא לא הזכיר את זכויותיו ואת קיום המצוות שלו, שבזכותן הוא אמור להינצל. להיפך: הוא מתחיל בהכרזה – "קטנתי!". אני כלום ושום דבר. ואז, מתוך הכנעה כנה, יעקב מבקש שהקב"ה יציל אותו ואת משפחתו.

את השיעור הזה נקדיש למידת הענווה.

ב. העולם שייך לצעירים?

ליוזי אישי או על ידי שליח

מקור 2 תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, סוף דף צ"ב עמוד ב' (עם תרגום וביאור אבן ישראל)

רבה בר מרי - אמורא בדור השלישי של האמוראים. בתחילה התגורר בארץ ישראל, שם למד תורה מרבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן. לאחר מכן עבר לבבל והיה מרביתיו של רבא באגדה.

רבא - (ד"מ' בקירוב - ד'קט"ו), מראשי הדור הרביעי של אמוראי בבל וראש ישיבת פומבדיתא במחוזא. היה עמיתו של אביו ובר הפלוגתא שלו. כמותו נפסקת ההלכה במחלוקותיו המרובות בתלמוד מול אביו, מלבד בשש מקרים.

לתלמיד עמ' 4
ועוד אמר לו רבא לרבה בר מרי: מנין דבר זה שאומרים אנשים: פשהיינו קטנים היינו נחשבים לאנשים, עכשו פשאנו גדולים אנו נחשבים לתינוקות? אמר לו: יש ראיה לדבר, כי מתחלה נאמר: "וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן ונחתם הדרך ולילה בלילה בלילה" (שמות יג, כא), ש'ה' עצמו הוא ה' הולך לשמור את ישראל, ולבסוף לאחר שעבר זמן והיו צריכים להיות חשובים יותר נאמר: "הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך" (שמות כג, כ), משמע מלאך ולא ה' בעצמו.

התלמוד מביא אמרה רווחת באותם ימים: "כשהיינו קטנים קיבלנו כבוד של גדולים, וכעת שאנו מבוגרים – מחשיבים אותנו לתינוקות". בתרגום לשפה עדכנית אפשר לומר – העולם שייך לצעירים.

אנו יודעים שהתורה היא המקור לכל דבר שקיים בעולם. רבא בא ואומר שגם התרבות של נתינת כבוד גדול יותר לצעירים מקורה בתורה.

מקור 3 ספר שמות, פרק י"ג, פסוקים י"ז; כ"א-כ"ב

לתלמיד עמ' 4
ויהי בשלח פרעה את העם... וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן ונחתם הדרך, ולילה בעמוד אש להאיר להם, ללכת יומם ולילה. לא ימיש עמוד הענן יומם, ועמוד האש לילה, לפני העם.

רבא מדמה את תהליך היווצרותו של עם ישראל לחיים של בן אדם. יציאת מצרים מקבילה לתקופת הילדות. העם רק נולד, הוא חסר כישורים וניסיון, והקב"ה בעצמו אוהז בידו והולך לפניו ביום ובלילה כדי לכוון את דרכו ולהגן עליו.

מקור 4 ספר שמות, פרק כ"ג, פסוקים כ"א

לתלמיד עמ' 4
הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנת. השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבנו.

לאחר שהעם כבר גדל והחכים, לאחר מתן תורה בהר סיני וקבלת עשרת הדברות, הקב"ה כבר לא הולך בעצמו אלא שולח מלאך לטפל בו. מכאן, אמר רבא, המקור להתנהגות המעניקה כבוד ומעמד גבוה יותר לצעירים.

<< הרבי

התינוק מקבל יותר אהבה

לתלמיד עמ' 5 ענין זה מהווה הוראה - שיש מקום בשכל התורה, שבמקרים מיוחדים יש צורך במעמד ומצב של "זוטרי" [תינוקות] כדי להיות "גברי" [אנשים].

ומבאר הצמח צדק¹ שענין זה הוא על דרך מה שכתוב² "כי נער ישראל ואוהבהו", היינו, שהקב"ה מבאר את הטעם על גודל אהבתו לבני ישראל, שזהו לפי ש"נער ישראל", שהם בבחינת קטנות ("נער"), שזהו ענין "כד הוינן זוטרי - לגברי" [כשהיינו קטנים היינו נחשבים לאנשים].

הרבי מצטט את ה'צמח צדק', שמביא את דברי הנביא הושע "כי נער ישראל ואוהבהו". הוא מסביר, שדווקא בגלל שישראל הוא "נער" – לכן דווקא הקב"ה אוהב אותו, כמו הורה שאוהב במיוחד את הילד הקטן, התינוק. בהמשך מביא הצמח צדק מדרש מעניין שממחיש זאת:

מקור 5 מדרש רבה, במדבר י"ב, א'

לתלמיד עמ' 5 אָמַר רַבִּי עֲזַרְיָה מִשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי סִימוֹן, מִשָּׁל לְמָה הַדָּבָר דּוּמָה? לְמַלְךְ בְּשׂוֹר נִדְּם שֶׁהָיָה לוֹ בַּת וְהָיָה אוֹהֶבָה יוֹתֵר מִדָּאִי, כָּל זְמַן שֶׁבָתוּ קִטְנָה הָיָה מְדַבֵּר עִמָּה בְּפִרְהֶסְיָא, רָאָה אוֹתָהּ בְּחֶצֶר הָיָה מְדַבֵּר עִמָּה, כִּינּוּ שֶׁהִגְדִּילָהּ... אָמַר הַמֶּלֶךְ אִין זוֹ כְּבוֹדָה שָׁל בְּתִי שֶׁאֶהְיָה מְדַבֵּר עִמָּה בְּפִרְהֶסְיָא, אֲלֵא עָשׂוּ לָהּ פֶּאפְלִיוֹ, לְכַשְׁאֲנִי מִבְּקֵשׁ לְדַבֵּר עִם בְּתִי אֶהְיָה מְדַבֵּר עִמָּה מִן הַפֶּאפְלִיוֹן וְלִפְנֵים.

כֵּן כְּשֶׁרָאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם הָיוּ נְעָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הוֹשֵׁעַ יא, א): "כִּי נֶעַר יִשְׂרָאֵל נְאֻהָבָהוּ, וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לְבִנִּי". רָאָה אוֹתָם עַל הַיָּם, הָיָה מְדַבֵּר עִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוּת יד, טו): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תִּצְעַק אֵלַי", רָאָה אוֹתָם בְּסִינֵי הָיָה מְדַבֵּר עִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ה, ד): "פְּנִים בְּפָנִים דָּבַר ה' עִמָּכֶם". וְכִינּוּ שֶׁקָּבְלוּ אֶת הַתּוֹרָה וְנַעֲשׂוּ לוֹ אֶמְהָ שְׁלֵמָה, אָמְרוּ (שְׁמוּת כד, ז): "כֹּל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אִין שֶׁבָחֻן שָׁל בְּנֵי שֶׁאֶהְיָה מְדַבֵּר עִמָּהֶם בְּפִרְהֶסְיָא, אֲלֵא עָשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וּכְשֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְדַבֵּר עִמָּהֶם אֶהְיָה מְדַבֵּר עִמָּהֶם מִן הַמִּשְׁכָּן, הֲדָא הוּא דְכָתִיב [לְכֹן כְּתוּב] (בַּמִּדְבָּר ז, פט): "וּבָבֵא מֹשֶׁה אֶל אֶהֱל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וּגו'"

למדנו, אם כן, שיש מקור בתורה למתן יחס מועדף לקטנים על פני הגדולים יותר. כך עשה גם הקב"ה, והמדרש מוסיף ונותן לנו דוגמאות מחיי העולם, שכך אנו עושים לילדינו הקטנים.

אך עדיין לא קיבלנו הסבר, מדוע זה כך? מדוע המלך מוכן להראות חיבה גלויה לבתו הקטנה ולא לגדולה? מדוע הקב"ה נהג בחיבה יתירה בעם ישראל בצעירותו, וכשהוא יתבגר הוא שלח להם מלאך? מהו ההסבר ה'פנימי' לכך?

(1) אוה"ת בשלח ע' שפב.
(2) הושע יא, א. וראה לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך. וש"נ.

ג. העוצמה שבענווה

<< הרבי

לתלמיד עמ' 6 ויש להוסיף ולבאר את הענין באופן של הבנה והשגה (שהרי בתורת החסידות בא כל ענין בהבנה והשגה), והעיקר - לבאר את ההוראה בפועל בעבודת האדם לקונו, על ידי קיום התורה והמצוות, כדלקמן.

הגאווה דוחקת את רגלי השכינה

והענין בזה: איתא בגמרא³ "כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם".

מקור 6 תלמוד בבלי, מסכת סוטה, דף ה' עמוד א'

לתלמיד עמ' 6 אמר רב חסדא: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור יחד בעולם, שנאמר: "מלשני בסתר רעהו, אותו אצמית. גבה עינים ורחב לבב, אתו לא אוכל. עיני בנאמני ארץ, לשבת עמדי" (תהלים קא, ה-ו). אל תקרא "אותו" אלא "אתו לא אוכל".

המקורות שלנו מבקרים בחריפות את הגאווה. דוד המלך בתהלים, כותב כי הקב"ה אומר על המלשין ש"אותו אצמית" – אשמיד, ועל בעל גאווה הוא אומר "אתו לא אוכל". הגמרא אומרת, שבמקום לקרוא את המילה כ"אותו", יש לנקדה באופן אחר ולקוראה "אתו", כאשר המשמעות היא שהקב"ה "אינו יכול" כביכול להיות אתו באותו מקום.

רב חסדא - מגדולי אמוראי הדור השני והשלישי של תקופת האמוראים. נודע בשקדנותו ובתורתו, ומיעט לישון בלילות. עסק בייצור שיכר בהצלחה רבה והתעשר מכך. כתוצאה מעושרו, היה מופת למצב של תורה ועושר במקום אחד. יחד עם אחרים תיקן את תפילת הדרך שנוהגים לאומרה עד היום. זכה לאריכות ימים מופלגת.

<< הרבי

לתלמיד עמ' 6 והיינו, שמצד זה שמציאותו תופסת מקום בעיני עצמו ועד לרגש של גאווה - שזהו היפך ענין הקטנות ("זוטרי") - הרי לא זו בלבד שאינו ממלא את הכוונה לעשות לו יתברך דירה, אלא עוד זאת, שאפילו בדירה שישנה כבר - הרי הוא כביכול "דוחק רגלי השכינה"⁴, כיון ש"אין אני והוא יכולין לדור".

הרבי מצביע על החומרה הרבה של הגאווה, בכך שהיא מונעת את התפקוד הרוחני של היהודי. נשלחנו לעולם כדי לבנות בו 'דירה' לבוורא. מטבע הדברים, אדם אנוכי שמרוכז בעצמו איננו יכול להיות ממוקד ביצירת מרחב לאלוקים.

חמור מכך, הגאווה גם "דוחק רגלי השכינה" מהדירה שכבר ישנה. כלומר, לא רק שהוא לא מנכיח את הבורא בעולם אלא אף כביכול מדייר אותו מהמקומות שבהם הוא כבר נמצא.

סיפור

פעם אחת נסע רבי אברהם יהושע השיל מאַפּטאַ להתארח בעיר מסוימת.

לכבודו של הרבי הכינו שניים מעשירי העיר מקום שיוכל ללון בו, והרבי התבקש לבחור היכן הוא רוצה להתאכסן. שני החדרים נראו שווים זה לזה, ושניהם היו נאים ומרווחים. על אחד מן העשירים היו שמועות שנכשל בעבירות שבינו לבינה, אך הוא הכיר בחסרונו, והיה נעים הליכות, עניו וצנוע. לעומתו, שמו של הגביר השני היה נקי מכל רבב, אך הוא נודע כאיש גאוותן ויהיר.

בחר הרבי להתאכסן דווקא בביתו של הראשון – החוטא והעניו. כאשר שאלו אותו על כך, ענה: "הקדוש ברוך הוא בעצמו אינו יכול להיות במחיצתו של בעל גאווה, משום שעליו נאמר 'אין אני והוא יכולים לדור בעולם'. ואם הקדוש ברוך הוא אינו יכול לדור עמו, בוודאי שגם אני איני יכול. לעומת זאת, הגביר הראשון אמנם ידוע כחוטא, אבל על חוטאים נאמר במפורש בתורה כי אלוקים 'שִׁכַּן אֶתְּם בְּתוֹךְ טַמְאֹתֶם' (ויקרא טז, טז). ואם הקדוש ברוך הוא יכול לשכון בין חוטאים, גם אני יכול".

הענווה היא כלי לשכינה

זתלמיד עמ' 6
וכשם שבכל עניני קדושה, בהתגברות הקדושה מתמעט הלעומת זה - ועל דרך זה להיפך, שכדי למעט בענינים של לעומת זה, יש להרבות באור וחיות של קדושה - כן הוא גם בענין של היפך הישות - שככל שמתווסף בענין הענווה והשפלות, כך ניתוסף יותר בהשראת וגילוי השכינה, לעשות לו יתברך דירה בתחתונים.

*

ישנם דברים שהם תרופה כללית להכול. כמו מפתח 'מאסטר' שפותח את כל הדלתות, הם משפיעים בכל מיני תחומים. למשל – התעמלות. הרופא יאמר לך שהתעמלות תעזור לך בכל ההיבטים הבריאותיים, הן מבחינה גופנית הן מבחינת נפשית. או תזונה נכונה. לא משנה במה אתה חולה, או במה אתה עובד, או כמה אתה שוקל. כשתאכל אוכל בריא זה יעשה לך טוב.

גם בענייננו, החסידות מלמדת אותנו שתכונת הענווה היא דבר חשוב מאוד, שיפתח לנו את כל הדלתות. וכנגדה, תכונת הגאווה מזיקה לנו וחוסמת אותנו בכל התחומים.

בואו נעשה סקר עצמאי, ונבחן עם מי אנו אוהבים להתחבר; עם אדם מלא באגו, או אדם עניו שלא משתלט תמיד על השיחה, ומתחשב ברגשות של אנשים אחרים? עם איזה בן זוג אנשים נהנים לחיות? איזה סוג אנשים נרצה לבחור כעמית עבודה?

אדם מלא באגו הוא בלתי נסבל לכל הסובבים אותו. האגו הורס לו את היחסים עם המשפחה, עם החברים ועם האנשים בכל המעגלים שמקיפים אותו. לעומת זאת, אדם עניו הוא אדם שכולם יאהבו להיות במחיצתו.

כמו כן, האגו מזיק גם לחיים של האגואיסט עצמו. אדם גאוותן מרגיש שהכול שייך לו וכולם חייבים לו. וכשהציפיות לא מתממשות הוא מתרגז, הוא נפגע, הוא שונא, הוא מקנא. הוא נאכל מבפנים. הוא

חסר סיפוק. שום דבר לא טוב לו, והוא אף פעם לא מרוצה ממה שיש לו.

לעומתו, העניו לא מרגיש שמישהו אחד חייב לו משהו. לכן הוא לא נפגע אם לא נותנים לו כבוד, וכן הלאה. הערך העצמי שלו לא נבנה מחיזוקים שהסביבה מעניקה, אלא מתוך חוסן נפשי ועולם פנימי עשיר.

סיפור

אחד מחסידי הצמח צדק התלונן בפניו שדורכים עליו בבית המדרש.
ענה לו הצמח צדק: "מי אמר לך להתפשט בכל בית המדרש, שבכל מקום
שדורכים – זה עליך?!"

הרבי מסביר בשיחה, שהגאווה והענווה משחקות תפקיד חשוב גם מול הבורא. גם הבורא עצמו לא
לא מסוגל – כביכול – לשהות במחיצתו של גאווה. ומאידך, ענווה מנכיחה ומגלה יותר את הקב"ה
בעולם.

ד. המעלה שבקטנות

<< הרבי

ועל פי זה יש לבאר את תוכן המאמר "כד הוינן זוטרי לגברי, השתא דקשישנא לדרדקי" לתלמיד עמ' 7
[כשהיינו קטנים היינו נחשבים לאנשים, עכשיו כשאנו גדולים אנו נחשבים לתינוקות] - בעבודת ה':

הישגים גורמים לתחושת השיבות

"כד . . קשישנא", היינו, שהתורה מעידה עליו שהוא "זקן" בעינינו של קדושה, גדול בתורה ובחכמה - הרי מצד התלבשות הנשמה בגוף ואחיזת הגוף, לא ימלט שהגדלות בעיני קדושה לא תביא הוספה בהרגש עצמו, ומצד גדלותו קשה לו לפעול בעצמו תנועה של ביטול במציאות - שיהיה אצלו ההרגש של "נפשי כעפר לכל תהיה"⁵ בתכלית השלימות.

ישנו פרדוקס מובנה בנפש האדם, שמכניס אותו למלכוד בעבודת הבורא שלו. ככל שאדם צובר ידע בתורה ובחוכמה, אין מנוס מכך שתתפתח אצלו חשיבות עצמית. זהו חוק טבע. אדם כזה מתקשה מאוד להרגיש 'בטל' וחסר ערך ביחס לאור השכינה.

חוסר הישגים גורם לתחושת שפלות

מה שאין כן "כד הוינן זוטרי, לגברי" [כשהיינו קטנים היינו נחשבים לאנשים] - שהן אמת שהיה במעמד ומצב של קטנות בידיעת התורה, אבל לאידך, הייתה אצלו מעלת השפלות, שעל זה נאמר "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח", היינו, ששם דווקא ישנו גילוי השכינה ביתר שאת וביתר עוז.

מקור 7 ספר ישעיהו, פרק נ"ז, פסוק ט"ו

כי כה אָמַר רַם וְנִשְׂא שָׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שָׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשַׁכּוֹן וְאֵת דְּכָא וְשִׁפְלָ רֹחַ לְהַחֲיוֹת רֹחַ שְׁפָלִים וְלְהַחֲיוֹת לֵב נְדָכָאִים. לתלמיד עמ' 7

<< הרבי

וזוהו הרמז בדברי הגמרא "מעיקרא כתיב והוי' הולך לפניהם גו" - שבזה מרומז שענין הקטנות ("זוטרי") הוא "כלי" לגילוי השכינה.

לאחרי שלמדנו את העיקרון שהדרך לגילוי השכינה עוברת בהתבטלות אישית, הרבי יפרט רמות שונות של ענווה:

<< הרבי

דרגות שונות בענווה

לתלמיד ובפרטיות יותר:
עמ' 8

העדר המציאות

בענין הביטול - יש סדר השתלשלות וחילוקי דרגות: ישנו ביטול של העדר המציאות לגמרי, כמו שנאמר⁷ "ונחנו מה", שענין זה היה יכול לפעול בעצמו משה רבינו - עליו נאמר⁸ "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה".

משה רבינו הוא סמל לענווה המוחלטת, ועליו נאמר "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם". משה רבינו אמר על עצמו: "ונחנו מה". מי אנחנו? אנחנו כלום. בשפת החסידות ענווה זו נקראת "העדר המציאות לגמרי".

עפר - דומם

וישנו גם את הביטול של אברהם אבינו, שאמר "ואנכי עפר ואפר"⁹, שאין זה ביטול של העדר המציאות לגמרי כמו "ונחנו מה", שהרי בכל זאת ישנה איזו מציאות.

אברהם אבינו מייצג ביטול ברמה נמוכה יותר, שאיננו "העדר המציאות", שכן אברהם העיד על עצמו: "ואנכי עפר ואפר". עפר הינו חומר נחות, כולם דורכים עליו. אבל הוא קיים.

תולעת - חי

ועל דרך זה ישנו את הביטול של דוד, שהיה בתכלית הביטול באופן של "שויתי ודוממתי"¹⁰, אבל אף על פי כן היה זה באופן של "ואנכי תולעת ולא איש"¹¹, היינו, שעם היותו בתכלית השפלות עד שאינו בגדר המציאות של "איש", מכל מקום, אינו בביטול כמו דומם, "עפר ואפר" (ובוודאי שאינו בהעדר המציאות לגמרי, "ונחנו מה"), אלא כמו דרגת החי - "ואנכי תולעת".

דוד המלך השווה את עצמו לתולעת. אף שזו לא מחמאה גדולה, בכל זאת אי-אפשר לומר שהתולעת שווה לחול.

ועל אחת כמה וכמה בנוגע לאלה שאינם בדרגת ה"מרכבה"¹² כמו האבות¹², ועל דרך זה דוד שהוא רגל הרביעי שבמרכבה¹³ - הרי בוודאי שאינם בתכלית הביטול כו'.

(11) שם כב, ז.
(12) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.
(13) זהר ח"א רמח, ב. ח"ג רסב, ב. ועוד.

(7) בשלח טז, ז-ח.
(8) בהעלותך יב, ג.
(9) וירא יח, כז.
(10) תהלים קלא, ב.

אלה היו ייצוגים שונים של 'ביטול', אך המכנה המשותף לכולם הוא שהם התרחשו אצל גדולי האומה – האבות, משה ודוד.

האם אנשים פשוטים כערכנו יכולים בכלל לשאוף לתעצומות הנפש הרוחניות האלו בכלל? אם אפילו דוד המלך לא הגיע לרמת הביטול של משה ואברהם, וודאי שאנשים כערכנו לא יכולים להגיע לדרגות הביטול הללו.

לתלמיד עמ' 8
אמנם, מצד הענין של "נער ישראל", שנמצאים במעמד ומצב של קטנות, "זוטרי" - הרי אף שהקטנות היא גם בנוגע להבנה והשגה בתורה, מכל מקום, מצד השפלות ושבירת-הלב, מענין זה גופא, נעשה אצלו עילוי גדול, "לגברי".

התשובה המדהימה היא שכן. דווקא ההבנה שאנחנו רחוקים כל כך מהקדושה הנשגבה של קדמונינו, הגורמת לנו לתחושת שפלות וקטנות, היא זו שיכולה להוליד בנו את תחושת הביטול שאנחנו כל-כך שואפים אליה.

*

לאחר שלמדנו בחלק הקודם של השיחה את החשיבות העצומה שהיהדות רואה בענווה וב'ביטול', אנו יכולים גם להבין את ההסבר הפנימי לַכבוד שהעולם חולק לקטנים יותר מאשר לגדולים.

נכון שכאשר אנו גדולים אנו מלאי חכמה ומלאי הישגים, ולעומת זאת כשאנו יקטנים אנו נעדרים המעלות הללו. אך המציאות היא, ברוב המקרים, שביחד עם החוכמה וההישגים מגיעה גם תחושת חשיבות עצמית והתוצאה היא שדווקא היקטף עניו ובטל יותר מאשר הגדול.

ומכיוון שביהדות הענווה כל כך חשובה וקריטית, אומרת לנו הגמרא שהקטף זוכה ליתר כבוד ביחס ל'גדול'. גם הקביה מתייחס בחיבה יתירה ל'נער' יותר מאשר ל'גדול'.

ה. הלכה כמותו

<< הרבי

לתלמיד עמ' 9 ויש להוסיף, שהעילוי שנעשה על ידי ענין הקטנות, "זוטרי לגברי", פועל גם עילוי יותר גדול בהבנה והשגה בתורה.

וההסברה בזה - על פי מה שכתוב¹⁴ "ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך", היינו, שענין השפלות הוא "כלי" שאחר כך יוכל להיות לימוד התורה כדבעי¹⁵.

וזהו שמצינו בגמרא¹⁶ בנוגע לבית שמאי ובית הלל: "מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן" - כי לכאורה, מצד ההבנה והשגה שבתורה גדלה מעלת בית שמאי ש"מחדדי טפי" [מחודדים יותר]¹⁷ - "מפני שנוחין ועלובין היו כו' ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן", היינו, שמצד ענין העלבון - שהכוונה בזה לענין השפלות והעדר המציאות בתכלית - ניתוסף גם בתורה, שנקבעה "הלכה כמותן".

מקור 8 תלמוד בבלי, מסכת עירובין, דף י"ג עמוד ב'

בית הלל הוא כינוי לקבוצת תלמידיו של הלל הזקן ובית שמאי הוא כינוי לקבוצת תלמידיו של שמאי הזקן. שתי הקבוצות היו בנות פלוגתא קבועות שפעלו בסנהדרין בתקופה המקבילה לתקופת שלהי בית המקדש השני וחורבנו. הקבוצות התייחסו בכבוד זו לזו, על אף מחלוקותיהן ההלכתיות. כמעט בכל המחלוקות של בית שמאי ובית הלל בית שמאי נוטים לצד המחמיר ובית הלל לצד המקל. במסכת עדיות ישנה רשימה של מקרים יוצאי דופן שבהם בית שמאי מקלים ובית הלל מחמירים.

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים: הלכה כמותנו, והללו אומרים: הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.

וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

הגמרא אומרת כאן דבר מדהים: בית הלל זכו שהלכה תהיה כמותם מפני שנהגו בענווה.

בסופו של דבר, הענווה משפרת את איכות לימוד התורה, ומזכה את הלומד בזכות, לכוין לאמיתתה של תורה, ולכן הוא זוכה שהלכה כמותו.

(קודם אמרנו שהגדלות בלימוד מחוללת גאווה, שכן אדם המתמלא בידע ובחוכמה חש באופן טבעי חשיבות עצמית. אבל אם ברקע הלימוד שלו הוא דואג להזכיר לעצמו תמיד ש"אני לא העניין פה; לא ההישג האינטלקטואלי שלי עומד במוקד הלימוד, אלא נותן התורה - הקדוש-ברוך-הוא", הוא יצליח לשלב את הענווה עם החוכמה, והלימוד שלו יהיה פורה מאוד).

זה היה היתרון של בית הלל על בית שמאי. מבחינת כישורים ויכולת ניתוח והבנה בית שמאי היו טובים מהם, אבל בית הלל היו עדיפים על בית שמאי בגישה המצטנעת ללימוד. ולכן זכו לכוון לדעת ההלכה, וההלכה כמותם.

(16) עירובין יג, ב.
(17) יבמות יד, א.

(14) נוסח ברכת אלקי נצור כו' (ברכות ז, א).
(15) ראה לק"ת במדבר טו, סע"ב ואילך. ובכ"מ.

ו. הביטול הראוי בתפילה - קטע אופציונלי

<< הרבי

לחמ"ד ועל דרך זה בנוגע לענין התפלה:
עמ' 10

תפלת שמונה-עשרה צריכה להיות בתכלית הביטול, "כעבדא קמי מריה" [כעבד לפני אדונו]¹⁸, שאינו יכול לזוז ממקומו כו', ועד כדי כך, שאפילו דיבור התפלה עצמו הוא באופן של "אדנ-י שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך"¹⁹, היינו, שהתפלה שלנו תהיה כעונה אחר הקורא כו'.

בתפילת העמידה אנו מדברים ישירות עם הקב"ה, פנים אל פנים והרגשתנו צריכה להיות בהתאם. האדם צריך להרגיש כמו שהוא מנהל שיחה עם בורא עולם ולהיות בתכלית הביטול. לכן, לפני התפילה אנו אומרים את הפסוק "ה' שפתי תפתח" שמסמל את ההרגשה שלנו, שאנו כה בטלים וכה נרעדים מהפגישה, עד שאנו זקוקים לעזרתו של הקב"ה כדי שבכלל נוכל לפתוח את הפה.

אמנם, כדי לפעול ביטול זה יש צורך בהתבוננות ארוכה, ובפרט בימינו אלה שלא מספיקה ההתבוננות באמירת הפסוק "אדנ-י שפתי תפתח גו'" עצמו, ולא מספיקה גם ההכנה בקריאת שמע וברכות קריאת שמע, שלכן הוסיפו גם פסוקי דזמרה, ובדורות שלאחרי זה הוסיפו גם את כל הענינים שאומרים לפני פסוקי דזמרה, ואחר כך הוסיפו שיש צורך בהתבוננות עוד לפני אמירת "מה טובו"; ואף על פי כן רואים - והלוואי לא היה כן - שקורה לפעמים שכל זה אינו מועיל לעמוד בשמונה עשרה בביטול "כעבדא קמי מריה" [כעבד לפני אדונו]...

נוסח התפילה שתוקן על ידי אנשי הכנסת הגדולה בנוי על מערך של תכנים, ומי שמתרכז בהם כראוי עובר תהליך נפשי מדורג, שלב אחר שלב, שמביא אותנו לביטול גמור בתפילת העמידה.

זה מתחיל מברכות השחר שאנו אומרים בבוקר, ומבטאים את החסדים הפשוטים שהבורא העניק לנו מדי בוקר: "הנותן ליעף כוח", "המכין מצעדי גבר" וכו' ומודים עליהם. עובר בפסוקי דזמרה, שבהם אנו מתבוננים בנפלאות הטבע - יצירתו הנפלאה של הקב"ה, ומשם ממשיכים לברכות קריאת שמע, המתארות את התלהבותם של המלאכים והביטול שלהם בפני השכינה. כל זה אמור להביא אותנו להכרה בגדולת הקב"ה ולהכין אותנו למצב של 'ביטול' עצמי שבו נעמוד במהלך השיחה פנים אל פנים עם הבורא בכבודו ובעצמו, בתפילת העמידה.

אך לפעמים אנו נוכחים לראות שלאחר כל זה, עדיין חסרה לנו תחושת ה'ביטול' הרצויה...

אמנם, כל זה הוא כשמדובר אודות מי שנמצא במעמד ומצב של "קשישנא" [אנשים], מה שאין כן "כד הוי זוטרי" [כשהיינו קטנים] - הרי זה על דרך שמעיד אדמו"ר האמצעי²⁰ בנוגע ל"עני" (מצד ענינים גשמיים, או מצד ענינים רוחניים), שאינו צריך להתבוננות

(19) תהלים נא, יז.
(20) דרך חיים שער התשובה פ"ב (ה, ד).

(18) שבת י"ד, רע"א. וראה רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ד. שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס צה.

כו', כי, מיד כשנזכר במעמדו ומצבו שהוא עני, אזי בָּכָה יבכה במר נפשו! ועל דרך זה בענייננו, שמצד ענין השפלות, "זוטרי", נקל יותר לפעול את הביטול כלפי שמיא שצריך להיות בעבודת התפלה (כמו בלימוד התורה) - שכוללת כל המצוות, בדוגמת חוט השדרה שנותן חיות ומעמיד את כל האברים.

לאדם 'גדול', מלא בחוכמה ובהישגים, קשה יותר להגיע למצב נפשי של ביטול. הוא צריך לעבוד קשה ולהתבונן רבות בשביל להגיע לכך. לעומתו, דווקא לאדם ה'קטן' שאיננו חכם גדול ולא הגיע להישגים גדולים, קל יותר להגיע ל'ביטול' הדרוש.

ומזה מובן שכאשר ישנו מי שמרגיש את עצמו כ"זוטרי" - הנה לכל הפחות ינצל את זה לענייני קדושה, לפעול בעצמו את ענין השפלות (לא "שפלות של שקר" ששולל אדמו"ר הזקן בהקדמת התניא, אלא) באמיתיות - שזהו ה"כלי" שעל ידו יתוסף שלא בערך בלימוד התורה, בתפלה ובקיום המצוות, שזהו ענין "כד הוינן זוטרי - לגברי".

משיחת י"ט כסלו, ה'תשט"ו בלתי מוגה
תורת מנחם חלק י"ג עמ' 141

לסיכום, בשיעור זה למדנו על חשיבותן העצומה של הענווה ותכונת הביטול אצל כל אדם.

ראשית, הענווה היא כלי להשראת השכינה. שנית, היא עוזרת להגיע להישגים גדולים בתורה, כמו בית הלל שבזכות הענווה ההלכה נפסקה כמותם. ושלישית, קל יותר להגיע לביטול בתפילה, שהיא חוט השדרה של היום כולו.

וכפי שהחסידות מסבירה במקומות אחרים, הענווה היא כלי לשלום בית, ליחסים עם חברים, ומביאה רק דברים טובים בחיים של כל אחד.

רעיון אומלל אבל צודק

שאל פעם צדיק אחד: מהו ההסבר להבדל בין מבוגרים לילדים. שהמבוגרים – שומרים טינה, ואילו הילדים – אינם שומרים טינה.

כמה פעמים ילד אומר: "אבא אני שונא אותך ולא אדבר איתך יותר" אבל אחרי עשר דקות האב נותן לילד גלידה והם שוב החברים הכי טובים. ילדה אומרת לאימה: "אמא אני שונאת אותך, הלוואי שהייתה לי אמא אחרת, ואחרי חמש דקות האימא נותנת לה חיבוק והיא והיא האימא הכי טובה בעולם."

לעומת זאת – כשמבוגר אומר למישהו: אני לא מדבר אתך יותר, גם כעבור 15 שנה הוא עדיין לא יאמר לו שבת שלום, הוא לא מזמין אותו לבר מצווה של הנכדים, כי לפני 15 שנה הייתה ביניהם מחלוקת או אי הבנה...

נשאלת השאלה: הילדים הם הרי 'ילדותיים', והמבוגרים הם ה'בוגריים'. אז איך קורה שהמבוגרים שומרים טינה במשך תקופה לא הגיונית, ואילו הילד שוכח מיד?

התשובה היא: **הילדים בוחרים להיות שמחים על פני להיות צודקים, בעוד המבוגרים בוחרים להיות צודקים על פני להיות שמחים.**

אנו מעדיפים להיות אומללים, אבל העיקר שהאגו לא יפגע. אני לא אדבר עם דוד או גיס, עם אחי או השותף במשך 25 שנה, לא ארים חס וחלילה טלפון לבקש סליחה, כי הרי אני צודק. אהיה אומלל, אבל צודק ומלא באגו...

מוטב לנו לאמץ את העוונה של הילדים, ואז נהיה שמחים ומאושרים.